

การศึกษาสงฆ์ลาว: ประชาสัมพันธ์การศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะพูม
แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว

Lao Sangha Monastic Education: Publicizing further education at
Chaiyaphum Temple Sangha High School Suwannakhet Province, Lao PDR

พระคมสัน ฐิตเมธโส¹ (Phra Komsan Thitamethaso)

อาจารย์ดาวเหนือ บุตรสีทา² (Doaneu Butrseetha)

พระปลัดระพิน พุทธิสารโธ,รศ.ดร.³ (Phrapalad Raphin Buddhiso)

ผศ.ดร.เอนก ไยอินทร์⁴ (Anek Yai-in)

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง การศึกษาสงฆ์ลาว : ประชาสัมพันธ์การศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะพูม แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว มีเป้าหมายสะท้อนถึงข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ลาว ที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศาสนา และส่งเสริมการพัฒนาคนให้กับประเทศชาติ และลดช่องว่างสำหรับการศึกษาของคณะสงฆ์ ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เขียนเป็นความเรียงในรูปแบบบทความวิชาการ ผลการศึกษาพบว่า วัดไชยะพูม เป็นโรงเรียนมัธยมสงฆ์ ตอนปลาย ระดับการศึกษา ม.5-7 ที่จัดการเรียนการสอนผสมรวมระหว่างวิชาสามัญ เช่น คณิตศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กับวิชาด้านพระพุทธศาสนา อาทิ บาสิ วินัย อภิธรรม ฯ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นพระภิกษุสามเณรในเขตสะหวันเขต และบริเวณใกล้เคียง มีวัดในเขตสะหวันเขต ประมาณ 80 วัดรองรับการมาพักอาศัยและศึกษาต่อ มีผู้บริหารเป็นพระภิกษุและรัฐกร รวม 21 รูป/คน ที่มีพระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบัน 250 รูป โดยระบบการศึกษา เป็น 5-7-4 (ประถม 5 ปี/มัธยมจำนวน 7 ปี และระดับอุดมศึกษา 4 ปี) โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณทั้งในส่วนเงินเดือนและเงินอุดหนุนสำหรับโรงเรียน โดยมีเป้าหมายเป็นฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับประเทศชาติและพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การศึกษาสงฆ์ลาว, โรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะพูม, สะหวันเขต

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁴ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Article on Lao Sangha Monastic Education: Publicizing further education at Chaiyaphum Temple Sangha High School Suwannakhet Province, Lao PDR aims to reflect information about the education of the Lao Sangha that aims to develop human resources in religion and promote human development for the nation and reduce space for the education of the Sangha. Methods of study were documentary study, interview, related research and write an essay in the form of an academic article. Results found that Wat Chaiyapumi is a senior secondary school for monks Educational level: Mathayom 5-7. School provides a combination of general subjects such as mathematics, chemistry, physics, biology, geography, history with subjects in Buddhism such as Pali, Vinaya, Abhidhamma, etc. The target group is monks and novices in Savannakhet and nearby areas. There are approximately 80 temples in Savannakhet District that support people staying and studying. There are 21 monks and government administrators with 250 monks and novices currently studying. The education system is 5-7-4 (5 years of primary school/7 years of secondary school and 4 years of higher education) with the state supporting the budget in both salaries and subsidies for schools. The goal is to be a base for developing human resources for the nation and Buddhism.

Keywords: Lao Sangha Monastic Education, Wat Chaiyapumi Monastic High School, Savannakhet

บทนำ

การศึกษาสงฆ์ลาว ถือว่าเป็นกลไกการพัฒนาและเป็นกระบวนการทรัพยากรมนุษย์ที่ปรากฏในประเทศ โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นพระภิกษุ และสามเณร ที่อยู่ในกลไกการพัฒนาของประเทศในปัจจุบัน ดังปรากฏในงานศึกษารูปแบบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาของคณะสงฆ์ลาว (พระบุญจันทร์ จันทธมโม (จันทสิทธิ์) และคณะ, 2562) หรือในงานศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนสามัญศึกษาสงฆ์ แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (พระจันดา เคนสักดา และคณะ, 2566) จากสภาพของการจัดการศึกษาดังกล่าว คณะผู้บริหารคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มจร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (16 พฤษภาคม 2557) จึงได้เดินทางไปประชาสัมพันธ์หลักสูตรแสวงหาผู้เรียนที่จะสามารถเข้าศึกษาต่อได้ ที่เรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะพูมิ แขวงสะหวันนะเขต ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับจังหวัดมุกดาหาร นั้นหนึ่งมีชายแดนติดกับประเทศไทยอีกนัยหนึ่งมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเดินทางของนิสิตสงฆ์สามเณรลาวที่จะสามารถข้ามแดนเข้ามาศึกษาต่อได้ โดยเริ่มจากการประสานด้วยวาจาจนวันกันเป็นที่เรียบร้อย นัดพบผู้บริหาร สังเกตการณ์จัดการเรียนการสอน การพบปะผู้บริหารสัมภาษณ์เกี่ยวกับมูลการจัดการศึกษา (ดร.พระอาจารย์มาลี กอนอะไล ผู้อำนวยการโรงเรียน, พระอาจารย์โอเด วิลันดอน ครูผู้สอน, 2567) รวมไปถึงการได้เยี่ยมชมห้องสอบของนักเรียนสงฆ์ รวมไปถึงการได้พบปะพูดคุยกับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 7 ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะสำเร็จการศึกษาในรูปแบบของการแนะนำหลักสูตร ตอบคำถามถึงแนวทาง เช่น การเดินทางมาริณอยู่ ช่วงเวลาศึกษา ซึ่งคณะผู้เขียนจะได้ทำข้อมูลมาแบ่งปัน ทั้งในส่วนของคุณข้อมูลการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ลาวและการจัดการศึกษาที่วัดไชยะพูมาราม เพื่อเป็นการระสะท้อน

ประสบการณ์จากพื้นที่จริงในส่วนของการจัดการศึกษาโดยมองผ่านโรงเรียนมัธยมสงฆ์ที่สะพานเขตริมโขง
ตรงข้ามจังหวัดมุกดาหารประเทศไทยต่อไป



ภาพที่ 1 การเดินทางข้ามแดนเป้าหมายเพื่อการประชาสัมพันธ์การศึกษาที่โรงเรียนมัธยมสงฆ์วัด
ไชยะพุมาราม สะพานเขต (ภาพผู้เขียน 16 พฤษภาคม 2567)

การศึกษาสงฆ์ลาว

ในงานการศึกษาของพระสงฆ์ลาวที่ได้สอบถามเพื่อศึกษาพัฒนาการในภาพรวม ดังปรากฏใน
งานศึกษาของ พระอานุกรณ์ อนุสรณ์ (พันธ์ประเสริฐ) และคณะ (2022) แนวทางการพัฒนาการจัดการ
เรียนการสอนโรงเรียนมัธยมศึกษาคณะสงฆ์ตามหลักพุทธบริหารการศึกษา แขวงหลวงพระบาง สาธารณะ
รัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่สะท้อนผลการศึกษายืนยันถึงการศึกษาลาวไว้ว่า

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนมัธยมศึกษาคณะสงฆ์ ใน
ภาพรวมและรายด้านมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 2) วิธีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนมัธยมศึกษาคณะสงฆ์ตามหลักพุทธบริหารการศึกษา ประกอบด้วยการจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนมัธยมศึกษาโดยยึดหลักให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพ
ปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง โดยมีครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชน
มีส่วนร่วมจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน และวิธีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนตาม
หลักพุทธบริหารการศึกษา คือ อิทธิบาท 4 3) แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียน
มัธยมศึกษาคณะสงฆ์ตามหลักพุทธบริหารการศึกษาแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาว เป็นเครื่องมือช่วยให้บรรลุความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียน
มัธยมศึกษาสงฆ์กับหลักการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพ 4 ด้าน คือ การจัดการเรียนรู้
หลักสูตรการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลผลการเรียนการสอน และสื่อการเรียนการสอน โดย
นำมาบูรณาการกับหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพคุณภาพในการจัดการศึกษา

พระจันดา เคนสักดา และคณะ (2566) ในงานศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการบริหาร
โรงเรียนสามัญศึกษาสงฆ์ แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ในการศึกษามุ่ง
ไปที่กลยุทธ์การมีส่วนร่วมที่ผลการศึกษาเสนอว่า

1) การเรียนรู้ร่วมกันและการประยุกต์ใช้ความรู้ 2) ภาวะผู้นำแบบสนับสนุน 3) การมีค่านิยม และวิสัยทัศน์ร่วม และ 4) การทำงานเป็นทีมแบบรวมพลังร่วมมือ 2) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนสามัญศึกษาสงฆ์ แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์หลัก 14 กลยุทธ์ย่อย 84 แนวทางการดำเนินงาน ผลการประเมินกลยุทธ์โดยผู้เชี่ยวชาญด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน

พระบุญจันทร์ จันทมโม (จันทสิทธิ์) และคณะ (2562) เรื่อง รูปแบบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาของคณะสงฆ์ลาว ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาสงฆ์ไว้ว่า

สภาพของบุคลากรทางการศึกษาของคณะสงฆ์ลาวมีน้อย และมีภาระงานมากจึงทำให้การปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจตัวชี้วัดการบริหารจัดการศึกษา และการเข้ามามีส่วนรวมของรัฐบาลด้านบุคลากร ด้านวิชาการนับได้ว่ายังมีไม่เพียงพอ

การบริหารงานบุคลากรและการบริหารงานวิชาการมีการตรวจสอบ ปรับปรุง พัฒนาอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน เพื่อทันสมัยสอดคล้องกับผู้บริหารและบริบทของการศึกษาของคณะสงฆ์ลาว สำหรับสิ่งที่เปิดโอกาส ได้แก่ การศึกษาของคณะสงฆ์ลาว มีการแลกเปลี่ยนแหล่งการเรียนรู้ กับหลายสถาบันที่มีความรู้ความสามารถที่เกี่ยวข้องและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด

รูปแบบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาสงฆ์ลาวมีการคัดกรองบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ คือ ตรงตามความถนัดหรือตำแหน่งที่ต้องการ มีความเป็นนักวิชาการที่เหมาะสม รวมถึงพฤติกรรม ความรู้รอบตัว ความสามารถพิเศษ ที่สำคัญคือเป็นผู้มีคุณธรรมเอื้อเพื่อแผ่ต่อผู้อื่น มีการผูกมิตรไมตรีที่ดี การเข้ากับสังคม บุคลากรและงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งจะต้องขับเคลื่อนลงสู่สถานศึกษาอย่างทันทีส่งเสริมสนับสนุนประสิทธิภาพในการทำงานทั้งในด้านคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ระบบประกันคุณภาพการปฏิรูปหลักสูตร ปฏิรูปการเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ที่ดีเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องประกอบกับการบริหารงานวิชาการจะต้องมีแนวทางในการบริหารความเสี่ยงในรูปแบบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาของคณะสงฆ์ลาว

โดยในการศึกษาของคณะสงฆ์ลาว ยังเชื่อมโยงถึงงานปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ดังปรากฏในงานศึกษาของ พระมหาวิรัตน์ วิภทฺธโช (วิไลจักร์) (2563) ที่ได้ทำการศึกษาในเรื่อง ศึกษา รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ลาว ถึงแม้ไม่ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาแต่ในงานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า เอกภาพทางการปกครองผ่านระบบการศึกษา การจัดการศึกษาจึงสะท้อนถึงการส่งเสริมความเป็นเอกภาพในแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ด้วย ที่สะท้อนผลการศึกษาว่า

องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้รวมเอาคณะสงฆ์ 2 นิิกาย คือ มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย เข้าเป็นนิกายเดียวกัน เพื่อให้การปกครองของคณะสงฆ์ลาวมีความสามัคคีเป็นหลัก ดังปรากฏในพระธรรมวินัยและในธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว พ.ศ. 2541 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2547 ทั้งนี้ ก็มุ่งฝึกคนลาวให้มีความประพฤติดี ปลูกฝังอุดมการณ์ให้มีความตั้งใจแน่วแน่มั่นคงในทางที่ดี สร้างความเฉลียวฉลาดในการวินิจฉัยว่า สิ่งใดดีหรือไม่ดี หากทำได้ดังนี้ ก็จะเป็นระบบหรือรูปแบบในการสร้างคนดี ช่วยให้คนลาวเข้ามาสู่วงจรการปกครองที่ใช้ธรรมเป็นใหญ่มากขึ้น ดังนั้น รูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนากับรูปแบบการปกครองของพรรคและรัฐ จึงต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อส่งเสริมให้สังคมลาวมีความสุขที่ยั่งยืนยาวนานตลอดไป

รวมไปถึงการศึกษาทำให้พระสงฆ์มีศักยภาพและมีบทบาทนำชุมชนและสังคม ดังปรากฏในงานศึกษา พระวิละวอน วิรปญโญ (2560) บทบาทของพุทธบริษัทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในเมืองปากเซ สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ผลของการวิจัย

พบว่า พุทธบริษัทได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาตามพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยถือเอาพระธรรมวินัยเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด, พุทธบริษัทในเมืองปากเซ ได้ช่วยกันทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาตามหน้าที่ของตนที่ได้ถูกมอบหมาย และตามธรรมนูญปกครองสงฆ์บัญญัติไว้ ซึ่งประกอบด้วย กรรมการปกครองสงฆ์มีหน้าที่ในการดูแลพระสงฆ์ กรรมการศึกษาสงฆ์มีหน้าที่ในการสนับสนุนการศึกษา กรรมการเผยแผ่ศีลธรรม และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีหน้าที่ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน ฮีตครองประเพณี วัฒนธรรม และกรรมการสาธารณูปการมีหน้าที่ในการก่อสร้าง ปฏิสังขรณ์ และทะนุบำรุงศาสนาสถาน, พุทธบริษัทในเมืองปากเซ มีบทบาทในการส่งเสริมทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาตามหลักของพระธรรมวินัย ตามนโยบายของธรรมนูญปกครองสงฆ์ ตลอดถึงวัฒนธรรมฮีตครองประเพณี ด้วยการสร้าง การส่งเสริม การสนับสนุน การรักษา การคุ้มครอง การศึกษา การบูรณปฏิสังขรณ์ต่อพุทธปฏิมา ศาสนาธรรม ศาสนาสถาน ศาสนิก และศาสนาพิธี



ภาพที่ 2 คณะผู้เขียนกับการเยี่ยมชมการจัดการศึกษาและการสอบปลายภาคของนักเรียนสงฆ์ที่โรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะพุมาราม สะหวันเขต (ภาพผู้เขียน 16 พฤษภาคม 2567)

จากภาพรวมของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ลาวสะท้อนออกมาเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ว่า อยู่ในช่วงของการปรับปรุงพัฒนา จะสังเกตได้จากทิศทางของงานการศึกษาหรืองานวิจัย ที่สะท้อนว่า การศึกษาคณะสงฆ์ลาวยังต้องได้รับการสนับสนุน และการศึกษาคณะสงฆ์ลาวเป็นส่วนสำคัญอันเป็นฐานของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่จะไปเป็นบุคลากรที่เป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาประเทศดังที่คณะผู้เขียนเคยพบกับผู้บริหารมหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ อาทิ อาจารย์จำปา รัตนสุวรรณผล (2567) หัวหน้าภาควิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม (ศิษย์เก่าเอกภาษาอังกฤษ มจร วิทยาเขตเชียงใหม่) และ อาจารย์มงคล วัฒนา (2567) หัวหน้าแผนกบริหาร คณะเศรษฐศาสตร์และการท่องเที่ยว (ศิษย์เก่า พธ.บ.บริหารรัฐกิจ) ซึ่งก็เคยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาสงฆ์และเข้าไปสู่การทำงานในระบบโครงสร้างของมหาวิทยาลัยและภาคผลิตต่าง ๆ ก็ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาสงฆ์ที่มีในอดีตและปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

สถานภาพของการศึกษาสงฆ์ลาว

การศึกษาสงฆ์ลาวแยกเป็น 2 ส่วน คือการจัดการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดการศึกษาเอง โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนเรียกว่าโรงเรียนประถมสงฆ์ มัธยมสงฆ์ และการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัย โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นพระภิกษุสามเณร อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับคณะสงฆ์ในเขตพื้นที่ที่เรียกว่า องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ศ) การจัดการศึกษาโดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นพระภิกษุสามเณรในประเทศลาว โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นพระภิกษุสามเณร ให้ข้อมูลหลวงพี่สันทนา ว่าทั่วประเทศมีพระสงฆ์จำนวนผู้เรียนกว่า 7,771 รูป มีโรงเรียนทั่วประเทศทั้งระดับมัธยมต้น มัธยมปลายรวมแล้วกว่า 63 แห่งทั่วประเทศ รวมทั้งสถาบันการอุดมศึกษา 2 แห่งที่จัดการศึกษาระดับปริญญาตรี มีหลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนา และการสอนภาษาอังกฤษ ดังปรากฏตามตาราง 1

ตารางที่ 1 สถิติสถานศึกษาสงฆ์ทั่วประเทศของลาว 2023-2024/2566-2567

จำนวนโรงเรียน นักเรียน ครูสอน อาสาสมัครของโรงเรียนสามัญศึกษาสงฆ์ วิทยาลัยสงฆ์ ทั่วประเทศ 2023-2024							
ที่	โรงเรียนสงฆ์	จ/โรงเรียน	จ/ห้องเรียน	จ/นักเรียน	ครู/รัฐกร	พระครูสอน	อาสาสมัคร
1	มัธยมสมบูรณ์ สงฆ์	15	129	3,125	180	95	42
2	มัธยมตอน ปลายสงฆ์	4	30	902	32	33	17
3	มัธยมตอนต้น สงฆ์	35	154	3,141	142	121	80
รวม		54	313	7,166	354	249	139
4	ประถมสงฆ์	7	14	272			
5	วิทยาลัยสงฆ์	2	19	331	48	13	10
ทั้งประเทศ		63	346	7,771	402	262	149

จำนวนโรงเรียน, นักเรียน, ครูสอน, อาสาสมัครของโรงเรียนสามัญศึกษาสงฆ์ และ วิทยาลัยสงฆ์ ทั่วประเทศในสปีปี 2023-2024							
ล/ก	โรงเรียน	จ/บ โรงเรียน	จ/บห้องเรียน	จ/บนักเรียน	จ/บผู้สอน	จ/บอาสาสมัคร	จ/บอื่นๆ
1	มัธยมศึกษาตอนต้น	15	129	3,125	180	95	42
2	มัธยมศึกษาตอนปลาย	4	30	902	32	33	17
3	มัธยมศึกษาตอนต้น	35	154	3,141	142	121	80
รวมทั้งหมด		54	313	7,168	354	249	139
4	ประถม	7	14	272			
5	วิทยาลัย	2	19	331	48	13	10
รวมทั้งหมดทั่วประเทศ		63	346	7,771	402	262	149

ในตาราง 1 ให้ข้อมูลว่าระหว่าง ค.ศ.2023-2024 มีจำนวน โรงเรียนพระสงฆ์ทั่วประเทศลาวมีทั้งหมด 63 แห่ง จำแนกเป็น (1) โรงเรียนมัธยมสมบูรณ์สงฆ์ มีจำนวน 15 แห่ง จัดการศึกษาครบตั้งแต่ ม.1-ม.7 อาทิ โรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดผาโอ วัดภูควาย หลวงพระบาง โรงเรียนวัดดงโคก หลวงพระบาง เป็นต้น (2) โรงเรียนมัธยมปลายสงฆ์ มีมัธยมสงฆ์ตอนปลายจำนวน 4 แห่ง จัดการศึกษาสำหรับ ม.ปลาย คือตั้งแต่มัธยม 5-7 อันประกอบด้วย โรงเรียนวัดมหาพุทธวงศาป่าหลวง นครเวียงจันทน์ (พระคันธสีล จันทรสุนทร)

วงศ์ และคณะ, 2564) โรงเรียนมัธยมปลายสงฆ์วัดเวียงพะแก้ว โรงเรียนวัดไชยะภูมิ โรงเรียนมัธยมสงฆ์ ปลายวัดท่าหิน จำปาสัก (3) โรงเรียนมัธยมสงฆ์ตอนต้น คือโรงเรียนที่จัดการศึกษาเฉพาะ ม.1-ม.4 (4) โรงเรียนประถมซึ่งจัดโดยคณะสงฆ์ (5) จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งลาวมีวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง ที่จัดการศึกษาระดับปริญญาตรี โดยเป็นสาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา และภาษาอังกฤษ ที่วัดองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ และวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก จำนวนนักศึกษาที่เป็นพระสงฆ์สามเณรทั้งหมด 7,771 องค์ โดยมีครูจำแนกเป็นรัฐกร คือผู้ที่ได้รับเงินเดือนจากหลวงเต็มจำนวน จำนวน 402 คน และครูพระ จำนวน 262 รูป โดยรัฐจัดสรรงบประมาณเป็นนิตยภัตสนับสนุนส่วนหนึ่งประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ และครูผู้ช่วยสอน 149 รูป/คน ซึ่งจะถูกรับรองเป็นครูพระหรือครูรัฐกรต่อไป (ตามตาราง 1)



ภาพที่ 3 โรงเรียนสมบุญสงฆ์วัดภูควาย หลวงพระบาง
(ภาพคณะสังฆมณฑล วันที่ 29 มีนาคม 2566)



ภาพที่ 4 ผู้บริหารคณาจารย์คณะสังฆมณฑล ประชาสัมพันธ์หลักสูตร ณ โรงเรียนมัธยมวัดมหาพุทธวงศาป่าหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว (ภาพคณะสังฆมณฑล 29 กุมภาพันธ์ 2567)

จากภาพที่ 3-4 คณะผู้เขียนได้ร่วมกิจกรรมประชาสัมพันธ์หลักสูตรในนามคณะสังฆมณฑล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป้าหมายเพื่อแสวงหานิสิตสงฆ์ลาว มาศึกษาต่อในคณะสังฆมณฑล ซึ่งข้อดีคือส่วนใหญ่เป็นพระหนุ่มสามเณรน้อยที่เข้าเรียนในการภาคการศึกษาปกติ มีหลักสูตรภาษาไทยที่นักเรียนสามารถเข้ารับการศึกษาคือได้ เพราะจากการพูดคุยกับผู้บริหารโรงเรียน ที่มีประสบการณ์มาเรียนที่ประเทศไทย ส่วนใหญ่จะพูดไทยได้ ดังเช่นกรณีที่เราไปที่วัดไชยะภูมิาราม สะหวันเขต สปป.ลาว ท่านสำเร็จการศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร และปริญญาโทอีก 2 รูป จะเล่าว่าเขียนภาษาไทยประมาณ 1 เดือนก็สามารถเขียนได้ รวมทั้งการพูดการอ่าน ก็สามารถใช้ได้เลย

จึงทำให้เป็นข้อเด่นว่านิสิตสงฆ์ลาวกับการเข้ารับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งจากการสอบถามข้อมูลส่วนใหญ่จะให้ข้อมูลคล้ายกันว่าสามเณรที่ศึกษาจะลาสิกขา และเข้าสู่ภาคแรงงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่คณะของพวกเราซึ่งประชาสัมพันธ์หลักสูตรก็ได้ชวนให้มาเรียนหนังสือ 3-4 ปี เพื่อเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาและประเทศชาติด้วย



ภาพที่ 5 คณะผู้เขียนพบกับผู้บริหารวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก ท่านคำพอน จันทะลังส์ ตำแหน่งรองหัวหน้าสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ (จำปาสัก) ที่วัดหลวงปากเซ ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์หลักสูตร และการศึกษาสงฆ์ที่วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก และเกี่ยวกับการศึกษาสงฆ์ในลาว และภาพผังผู้บริหารวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก (ภาพคณะผู้เขียน 17 พฤษภาคม 2567)

ในส่วนการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่ปรากฏในงานศึกษาเรื่อง สภาพปัญหาและแนวทางการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สายสะหมอน คำพวง,ชวนคิด มะเสนะ, 2563) ในงานศึกษาเรื่อง สภาพปัญหาและแนวทางการบริหารงานวิชาการของวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (แสงสะหวัน สิลิจันโท, 2563) ที่ในงานศึกษารวมทั้งสัมภาษณ์และสังเกต หมายความว่าสถาบันการศึกษาเป็นกลไกการพัฒนาคนให้กับสังคมประเทศชาติและพระศาสนาลาว แต่อีกนัยหนึ่งก็ยังมีส่วนที่ต้องพัฒนาทั้งในส่วนของคุณครู ที่ต้องได้รับการศึกษาและพัฒนาเพิ่มขึ้น สวัสดิการกลไกสำหรับส่งเสริมการบริหารงานและบริหารวิชาการแหล่งศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนางานวิชาการ เป็นต้น โดยทั้งหมดเป็นการสะท้อนคิดผ่านการพูดคุยและงานที่มีผู้ศึกษาไว้ แต่หัวใจสำคัญคือสถาบันการศึกษาเป็นสถานที่สำคัญของลาวในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สงฆ์ในประเทศลาว

การจัดการศึกษาสงฆ์โรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะพุมาราม สะหวันเขต

คณะพวกเราได้พบกับผู้บริหารคณาจารย์ อาทิ พระอาจารย์มาลี กอนอุไร (2567) ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะพุมิ สะหวันเขต และหัวหน้าคณะกรรมการด้านการต่างประเทศ อาจจะด้วยท่านสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกจากประเทศไทย คือที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จึงถูกแต่งตั้งให้เป็นฝ่ายการต่างประเทศของระบบการปกครองคณะสงฆ์ด้วย พระอาจารย์สอระสิน ไสสะหวัน (2567) รองผู้อำนวยการโรงเรียนฝ่ายพระสงฆ์ พระอาจารย์อังก่ำ บุตสมหวัง (2567) ที่จบการสอนภาษาอังกฤษมา

เป็นครูผู้สอน พระอาจารย์โอเด วิลันดอน (2567) จบปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ในฐานะครูผู้สอนพระพุทธศาสนา ท่านเพ็ดสะไหม คุณทิจัก (2567) รัฐกรและรองผู้อำนวยการฝ่ายฆราวาส ที่ให้ข้อมูลว่าสอนเกี่ยวกับเคมี รวมไปถึง ท่านอาโนลาด พิมใจหาญ (2567) เจ้าหน้าที่การศึกษาเขตสะพานเขตที่จะให้คำแนะนำกับนักเรียนที่จะสำเร็จการศึกษา ม.7 โดยข้อมูลที่ได้จากผู้บริหารจะมีนักเรียนมีนักเรียนประมาณ 250 รูป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสามเณรในเขตสะพานเขตที่มีวัดอยู่หลายสิบวัดในเขตเมืองสะพานเขตมีครูจำนวนกว่า 21 คน โดยมีครูฆราวาสที่เป็นรัฐกร 12 คน ทำหน้าที่สอนโดยครูฆราวาสเรียกว่า “รัฐกร” รับรายได้จากงบประมาณแผ่นดิน 100 เปอร์เซ็นต์ ส่วนพระสงฆ์จะได้รับบสนับสนุนประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ โดยจัดการศึกษาตั้งแต่มัธยมสงฆ์ตอนปลาย ระดับ ม.5-7 โดยโรงเรียนถือเป็นกลไก การพัฒนาการศึกษาสงฆ์ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศลาว สอบถามได้ข้อมูลว่าพระภิกษุสามเณรที่มาเรียนจะพักอาศัยอยู่ในบริเวณวัดที่อยู่ในสะพานเขต ประมาณ 80 วัด

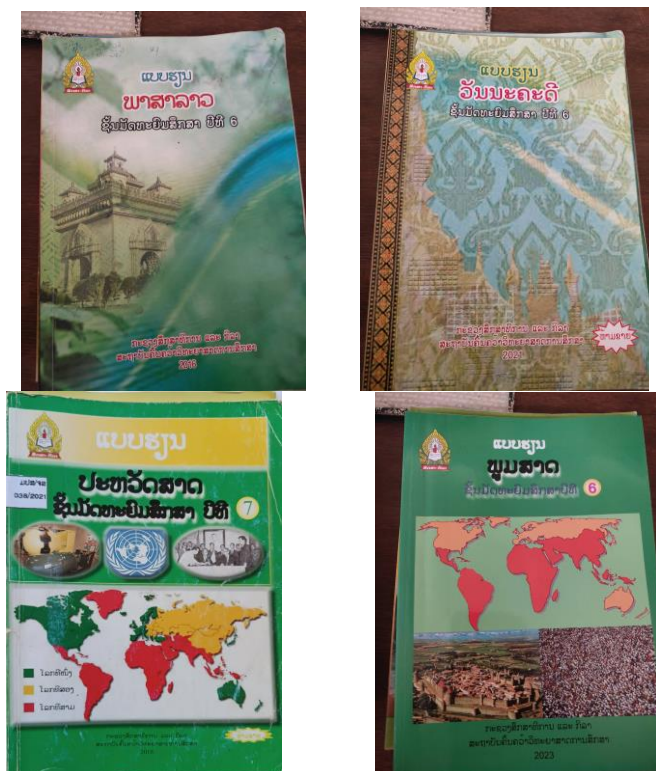


ภาพที่ 6 การประชาสัมพันธ์หลักสูตรแนะนำการศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย และผู้บริหารโรงเรียน และบุคลากรทางการศึกษามาให้คำแนะนำก่อนสอบ (ภาพผู้เขียน 16 พฤษภาคม 2567)

คณะประชาสัมพันธ์หลักสูตรของคณะสังคมศาสตร์ มจร (พระนครศรีอยุธยา) พบกับผู้บริหาร คณาจารย์ ดร.พระอาจารย์มาลี กอนอะไล (อายุ 42 ปี) ผู้อำนวยการโรงเรียน สำเร็จการศึกษาสาขาบริหาร การศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร พระอาจารย์โอเด วิสันดอน (อายุ 37 ปี 1986/2529) ที่ สำเร็จการศึกษาปริญญาโทสาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สอบถามการเรียนการ สอนของท่านท่านจะให้ข้อมูลว่าสอนเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาที่สอนวิชาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น บาลี ธรรมะ อภิธรรม เป็นวิชาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อาจารย์เพ็ดสะไหม คุณทิจัก จบปริญญาตรีสาขา ครูสอนภาษาอังกฤษ จากวิทยาลัยครูสุวรรณเขต ที่สอนในรายวิชาภาษาอังกฤษ เมื่อสอบถามลง รายละเอียดเข้าไปอีกจะพบว่า จำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนสงฆ์ คือสำเร็จ ม.7 ประมาณ 70 รูป โดยประมาณ จากประสบการณ์ที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยถ้าหนักก็ถือว่า เป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่จะเข้าสู่ภาคแรงงาน ส่วนไปศึกษาต่อก็คงจะลาสิกขาแล้วไปศึกษาในมหาวิทยาลัย แห่งชาติลาวที่เวียงจันทน์ เป็นต้น และอาจมีส่วนน้อยไปศึกษาต่อที่วิทยาลัยสงฆ์นครพนม กรณีที่ไม่ได้ลา สิกขา ด้วยเหตุผลว่าผู้บริหารมประสบการณ์และเครือข่ายอยู่ที่นครพนม รวมทั้งมีประสบการณ์ว่ารุ่นพี่เคย ไปศึกษาแนะนำจึงไปศึกษาดังกล่าว เป็นต้น



ภาพที่ 7 วิชาเรียนสำหรับนักเรียนสงฆ์ ม.7 เมื่อสอบถามแล้ววิชาจะเหมือนกัน เช่น ชีววิทยา ฟิสิกส์ ศึกษาพลเมือง คณิตศาสตร์ เป็นต้น (ภาพผู้เขียน, 17 พฤษภาคม 2567)



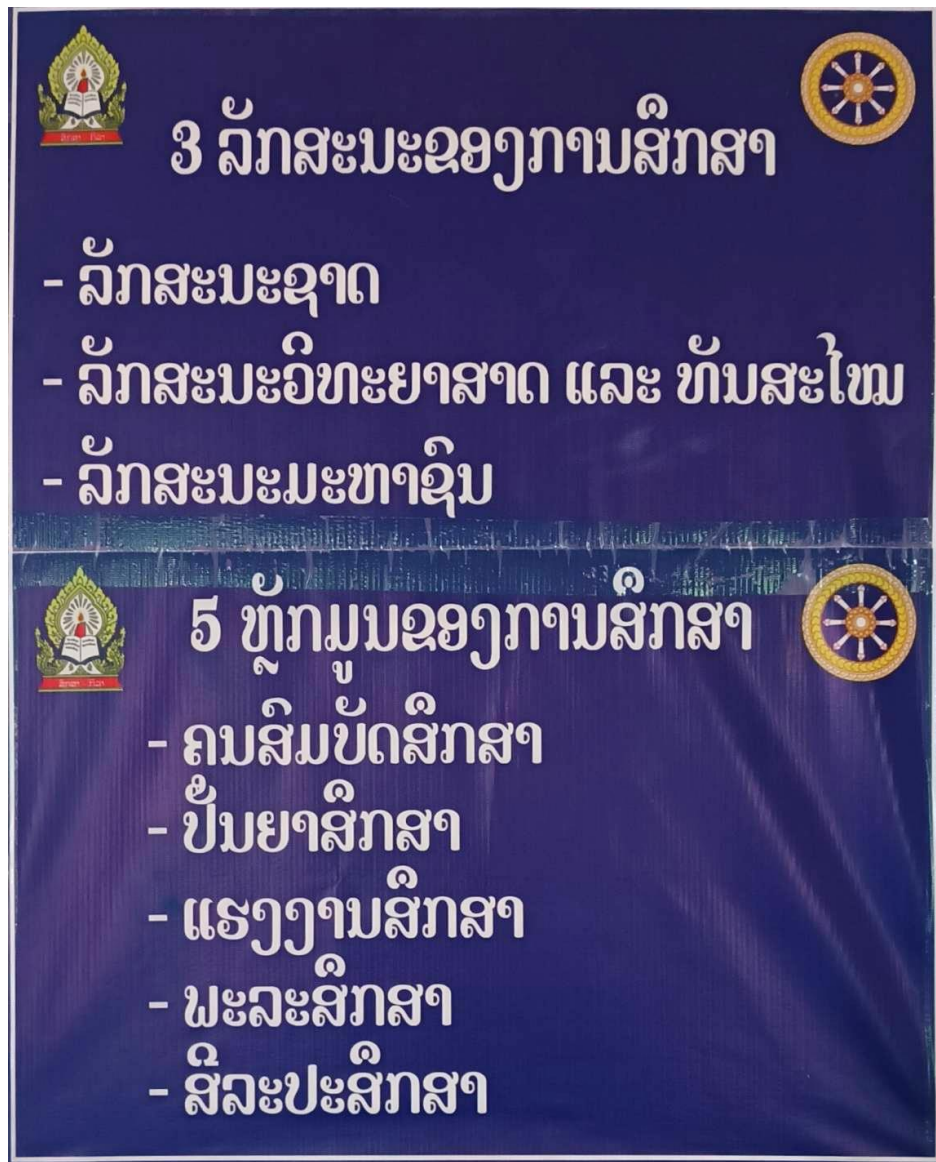
ภาพที่ 8 วิชาเรียนสำหรับนักเรียนสงฆ์ ม.7 เมื่อสอบถามแล้ววิชาจะเหมือนกัน เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี และภาษาลาว เป็นต้น (ภาพผู้เขียน, 17 พฤษภาคม 2567)

ตารางที่ 2 รายวิชาที่ใช้ในการจัดการศึกษา

รายวิชาระดับ มัธยมศึกษา	รายวิชา พระพุทธศาสนา	เป้าหมายการเรียนรู้
จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ข้อมูลของการจัดการศึกษาจะ พบว่ามีรายวิชาที่ศึกษาอาทิ ศึกษา สังคม หน้าที่พลเมือง ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา เป็นต้น	ในส่วนรายวิชาทางด้าน พระพุทธศาสนาจะประกอบด้วย (1) บาลี ธรรม วินัย พระสูตร วินัย อภิธรรม สังคัตติคาถา เป็นต้น	3 ลักษณะของการศึกษา (1) ลักษณะ ขนาด (2) ลักษณะวัยเยยาสาด และทันสะไหม (3) ลักษณะ มหาชน เป็นต้น -ลักษณะพื้นฐาน (1) คุณสมบัติ การศึกษา (2) ปัญญาศึกษา (3) แรงงานศึกษา (4) พลศึกษา (5) ศิลปศึกษา

จากตาราง 2 จะเห็นว่าวิชาที่จัดการศึกษาจะแบ่งเป็น 2 ส่วนสำหรับโรงเรียนมัธยมสงฆ์ อันประกอบด้วยวิชาสามัญ ที่จัดการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนทั่วประเทศ และพิเศษสำหรับโรงเรียนมัธยมสงฆ์คือการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาที่มีเป้าหมายเพื่อให้เรียนรู้พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นวิชาที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาดังปรากฏตามตาราง ซึ่งไปสัมพันธ์กับแนวคิดในเรื่องเป้าหมายของการจัดการศึกษา ดัง

ปรากฏตามภาพที่ 8 ที่ว่าด้วย 3 ลักษณะของการศึกษา (1) ลักษณะชาติ (2) ลักษณะวิยะยาสาตและทันสะไหม (3) ลักษณะมหาชน เป็นต้น



ภาพที่ 9 แนวคิดปณิธานที่ว่าด้วยการจัดการศึกษาทั้งในส่วนของรัฐ และศาสนาที่เป็นรัฐสังคม
นิยมจึงมีเป้าหมายประหนึ่งเป็นฐานในการพัฒนาชาติ (ภาพคณะผู้เขียน, 17 พฤษภาคม 2567)

จากภาพผู้เขียนเห็นในหลาย ๆ โรงเรียนหรือสถานศึกษา จะมีข้อความที่ติดไว้ ประหนึ่งเป็น Mission ของการศึกษาที่เนื่องด้วยรัฐ ที่เขียนเป็นข้อความว่าหลักพื้นฐานของการศึกษาอันประกอบด้วย (1) คุณสมบัตินักศึกษา (2) ปัญญาศึกษา (3) แรงงานศึกษา (4) พลศึกษา (5) ศิลปศึกษา โดยภาพรวมของการจัดการศึกษาทำให้เห็นว่ามีประเด็นน่าสนใจอันประกอบด้วย และอีกข้อความหนึ่งเขียนว่า “ลักษณะของการศึกษาชาติ” อันประกอบด้วย (1) ลักษณะชาติ (2) ลักษณะวิทยาศาสตร์และทันสมัย (3) ลักษณะมหาชน โดยปณิธานของการศึกษาจึงเท่ากับว่าเป็นหัวใจสำคัญหรือทิศทางของการศึกษาทั้งในส่วนของการศึกษาพระพุทธศาสนาและการศึกษาชาติดังที่ปรากฏแนวคิดที่ว่าพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาต้องเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศในระบบการปกครองด้วยเช่นกัน สอดคล้อง

กับกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาตรา 2 (THE NATIONAL ASSEMBLY OF THE LAO PDR *วັດทะมามะนูนແຫ່ງສາທາລະນະລັດ ປະຊາທິປະໄຕ ປະຊາຊົນລາວ*, 2015) ได้กล่าวว่าการศึกษาคือกระบวนการที่พัฒนาการเรียนการสอนทางด้านวิทยาศาสตร์และการค้นคว้า ทฤษฎีพฤติกรรม เพื่อสร้างคนให้มีการขยายตัวอย่างรอบด้านมีคุณสมบัติมีความรู้ความสามารถมีวิชาชีพ มีสุขภาพดีมีศิลปะมี ระเบียบวินัยมีความรักชาติรักกระบอบประชาธิปไตยประชาชนเพื่อตอบสนองความต้องการของภารกิจปกป้องรักษาและพัฒนาประเทศชาติ (THE NATIONAL ASSEMBLY OF THE LAO PDR *วັດทะมามะนูนແຫ່ງສາທາລະນະລັດ ປະຊາທິປະໄຕ ປະຊາຊົນລາວ*, 2015)

บทสรุป

การจัดการศึกษาสงฆ์ลาว และการจัดการศึกษาสงฆ์ที่โรงเรียนวัดไชยะพุมิ สะหวันเขต เป็นภาพสะท้อนของการศึกษาสงฆ์ที่กำลังพัฒนา หรือมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนให้กับสังคม ประเทศชาติ และศาสนา ที่รัฐไม่สามารถจัดการศึกษาได้ รัฐจึงเข้าไปสนับสนุนส่งเสริมให้วัดและพระพุทธศาสนาจึงเข้ามาเป็นการเติมช่องว่างให้เกิดขึ้นสำหรับการศึกษาสงฆ์และการศึกษาชาติ ซึ่งจึงเป็นการจัดการศึกษาโดยรัฐ โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นผู้ที่เข้าไปสนับสนุนส่งเสริมโดยครูผู้สอนส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณจากรัฐ เรียกว่า “รัฐกร” ทำหน้าที่สนองงานโดยรัฐ และการจัดการศึกษาอาจใช้คำว่าจัดการศึกษาที่เนื่องด้วยวัดและพระสงฆ์ จึงทำให้การจัดการศึกษายังเป็นไปตามสภาพแวดล้อมโดยกลุ่มเป้าหมายเป็นพระสงฆ์ สามเณรในพระพุทธศาสนาในประเทศลาวดังปรากฏ

เอกสารอ้างอิง

1. หนังสือ / วารสาร

- พระคันธสีล จันทรสุวงศ์ และคณะ. (2564). แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักอิทธิบาท 4 ของโรงเรียนมัธยมสงฆ์ วัดมหาพุทธวงศาป่าหลวง นครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *Journal of Modern Learning Development*. 6 (3), 266-281.
- พระจันดา เคนสักดา และคณะ. (2566). กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนสามัญศึกษาสงฆ์ แขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารวิชาการและวิจัยมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. 13 (4), 121-135.
- พระบุญจันทร์ จันทมโม (จันทสิทธิ์) และคณะ. (2562). รูปแบบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาของคณะสงฆ์ลาว. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 6 (3), 608-624.
- พระมหาวิรัตน์ วิจักษณ์ (วิไลจักร์). (2563). ศึกษาแบบการปกครองคณะสงฆ์ลาว. *วารสารศึกษิตาลัยวัดศรีสุมงคล*. 1 (2), 15-28.
- พระวิไลวอน วิรปัญญา. (2560). บทบาทของพุทธบริษัทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในเมืองปากเซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*. 2 (3), 54-65.
- สายสะหมอน คำพวง, ขวนคิด มะเสนะ. (2563). สภาพปัญหาและแนวทางการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารบริหารการศึกษาบัวบัณฑิต*. 20 (3), 23-33.

แสงสະหັນ สิริจันโท. (2563). สภาพปัญหาและแนวทางการบริหารงานวิชาการของวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารบริหาร การศึกษาบัวบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. 20 (3), 35-46.

THE NATIONAL ASSEMBLY OF THE LAO PDR. (2015). *ວັດຖະທຳມະນູນແຫ່ງສາທາລະນະ ວັດ ປະຊາທິປະໄຕ ປະຊາຊົນລາວ*. สืบค้น 15 พฤษภาคม 2567 จาก <https://na.gov.la/>

2. บทสัมภาษณ์

สัมภาษณ์. พระอาจารย์มาลี กอนอุไร. (2567). ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะภูมิ สະหັນเขต. เมื่อ 16 พฤษภาคม 2567.

สัมภาษณ์. พระอาจารย์สอระสิน ไสสະหັນ. (2567). รองผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะภูมิ สະหັນเขต. เมื่อ 16 พฤษภาคม 2567.

สัมภาษณ์. พระอาจารย์อ่องคำ บุตสมหวัง. (2567). ครูโรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะภูมิ สະหັນเขต. 16 พฤษภาคม 2567.

สัมภาษณ์. พระอาจารย์โอเต วิสันดอน. (2567). ครูโรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะภูมิ สະหັນเขต. 16 พฤษภาคม 2567.

สัมภาษณ์. ท่านเพ็ดสะไหม คุณทิจัก. (2567). รัฐกรรองผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมสงฆ์วัดไชยะภูมิ สະหັນเขต. 16 พฤษภาคม 2567.

สัมภาษณ์. ท่านอาโนลาด พิมใจหาญ. (2567). เจ้าหน้าที่การศึกษาเขตสະหັນเขต. 16 พฤษภาคม 2567. สัมภาษณ์.

สัมภาษณ์. ท่านคำพอน จันทะลังสี. (2567). รองหัวหน้าสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ (จำปาสัก). วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก วัดหลวงปากเซ. 17 พฤษภาคม 2567.

สัมภาษณ์. อาจารย์จำปา รัตนสุวรรณผล. (2567). หัวหน้าภาควิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม (ศิษย์เก่า เอกภาษาอังกฤษ มจร วิทยาเขตเชียงใหม่). เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2567.

สัมภาษณ์. อาจารย์มงคล วัฒนา. (2567). หัวหน้าแผนกบริหาร คณะเศรษฐศาสตร์และการท่องเที่ยว (ศิษย์เก่า พช.บ.บริหารรัฐกิจ มจร ส่วนกลาง). เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2567.